

OSKYDDAD

Jag ska inte
synas men jag
finns faktiskt.

Oskyddad

Barn och ungdomar om att leva
med skyddade personuppgifter

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

Oskyddad är utgiven av

Barnombudsmannen, Stockholm 2012.

ISBN 978-91-87448-80-5

Barnombudsmannen

Box 22106, 104 22 Stockholm

Besök Norr Mälärstrand 6

Telefon 08-692 29 50

Fax 08-654 62 77

info@barnombudsmannen.se

www.barnombudsmannen.se

Fler exemplar kan beställas från:

Fritzes

106 47 Stockholm

Telefon 08-598 191 90

Fax 08-598 191 91

order.fritzes@nj.se

www.fritzes.se

Tryck: Elanders **Grafisk form & Produktion:** Caroline Roberts

Illustration: Caroline Roberts **Foto:** Ester Sorri (där inget annat anges)

INNEHÅLL

FÖRORD

Experterna vet var det brister 4

BAKGRUND & FAKTA

Barn har rätt till ett liv i trygghet utan våld 6

Rätt till trygghet och skydd 6

Rätt till stöd och rehabilitering 6

Rätt till information och delaktighet 6

Skyddade personuppgifter – ett svar på hot om våld och kränkningar 8

Flera sorters skydd 8

Ansökan till Skatteverket 8

Omfattningen 10

RÖSTER

Barn och unga berättar:

Liten trygghet och mycket krångel 11

Besöksförbud verkningslöst 12

Ensamhet och isolering 13

Vuxnas okunskap kan vara livsfarlig 14

Krånglig vardag 15

Skolan 16

Hälsa- och sjukvården 17

Socialtjänsten 17

Skatteverket 17

CSN 17

Rättsväsendet 18

Kvinnjourer 18

Brist på information 18

”Skyddet” vittnar om att samhället misslyckats 19

Inga minnen av ett liv i trygghet 20

Barns behov på kvinnojourerna 22

Fakta om kvinnojourerna 24

FÖRSLAG TILL FÖRÄNDRING

Samhällets stöd till barn med skyddade personuppgifter måste förbättras 25

Barnen berättar,
sidan 11

Fredrik Malmberg
Barnombudsman

Experterna vet var det brister

”Jag vill inte vara så mycket med kompisar för jag vill inte ha frågor och så. Det påverkar mig också jättemycket.”

Så berättar Sofia om hur det är att vara barn och leva med skyddade personuppgifter. Var tredje person som lever med skyddade personuppgifter i Sverige är barn. Det handlar om 4 318 personer under 18 år.

Trots att det handlar om många barn vet myndigheterna försvinnande lite om dessa barns livsvillkor. Bristen på kunskap leder också till brist på stöd.

Under hösten 2011 träffade Barnombudsmannen 13 barn, ungdomar och unga vuxna som har skyddade personuppgifter för att lyssna på deras berättelser. Samtalen handlade om vad som fungerar bra och mindre bra i samhällets stöd i deras nuvarande tillvaro och inte så mycket om de händelser som ledde fram till att de nu lever med skyddade personuppgifter.

Berättelserna var tunga, även om barnen och ungdomarna själva ofta bär på en inre styrka. De berättade om otrygghet, isolering och brist på information. Om en slags skuggtillvaro där barnen tycks ha glömts bort av de myndigheter som är satta att säkerställa att även dessa barn får sina mänskliga rättigheter tillgodosedda.

För oss blev det oerhört tydligt att problematiken kan se annorlunda och ibland svårare ut om man är barn eller ung och lever med skyddade personuppgifter än om man är vuxen. Att som barn ständigt leva med rädsla paralyserar. Att inte våga få kompisar i skolan för att man inte vill eller kan ljuga om var man bor eller vem man är leder till isolering. Ändå riktar sig samhällets information och stödinsatser fortfarande nästan enbart till vuxna.

Barn har rätt till liv och utveckling. Det är en av huvudprinciperna i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), som Sverige har förbundit sig att följa. Barn har också rätt att växa upp utan våld och rätt till god hälsa, bra utbildning och till lek och fritid, säger barnkonventionen. Men för de barn som lever under hot – till exempel om att bli förföljd, utsatt för våld eller kidnappad och som på grund av det tvingas fly och hålla sig gömda – riskerar alla dessa rättigheter mest att bli tomma ord.

En av få svenska forskningsstudier som gjorts är från 2007 och bygger på intervjuer med 23 kvinnor och 12 barn.¹ Den finansierades av Stiftelsen Allmänna Barnhuset, som sedan flera år arbetar för att öka kunskapen om barnen och hur olika samhällsaktörer kan stödja och hjälpa dem. Kunskapsluckorna är stora, inte minst hos myndigheter. För att förbättra levnadsvillkoren för barn med skyddade personuppgifter behöver myndigheter mera systematiskt lyssna till barnens egna röster. De är experterna – de vet var det brister och vad som behöver förändras.

När Barnombudsmannen mötte barn och ungdomar som lever med skyddade personuppgifter användes Barnombudsmannens metod Unga Direkt som bygger på att barnet själv ska få prata till punkt utan att någon annan lägger till sina åsikter och värderingar. Berättelserna förmedlas ofta med hjälp av olika gestaltungsverktyg som exempelvis collage eller dramatiseringar. Meto-

1. Weinehall, K. m.fl. G(l)ömda – en studie om kvinnor och barn med skyddade personuppgifter. Juridiska institutionen vid Umeå universitet, 2007.

---

den finns beskriven i skriften *Unga Direkt – en metod för att lyssna till barn*.²

Arbetet ingick i Barnombudsmannens årstema om barn som upplevt våld i nära relationer som redovisas i rapporten *Signaler*.³ I den rapporten ägnas några sidor åt de specifika problem som barn med skyddade personuppgifter upplever. Men det finns mer att säga och mer att göra för att förbättra situationen för en grupp barn som lever i stor utsatthet. Därför ger vi ut detta kompletterande material. Det bygger på enskilda möten med tio flickor och tre pojkar i åldern 7–26 år. Jag vill rikta ett särskilt varmt tack till de barn, ungdomar och unga vuxna som har deltagit i vårt arbete och delat med sig av sina viktiga erfarenheter och råd.

De erfarenheter och råd vi fått ta del av från de unga experterna visar att ganska så små riktade insatser kan göra en betydande skillnad för de 4 318 barn som just nu lever med skyddade personuppgifter. Det handlar bland annat om att det måste finnas barnvänlig information, att peka ut stödpersoner (säkerhetsansvariga för barn) och att ta fram nationella riktlinjer för när skyddade personuppgifter ska beviljas. Förändringar som inte kan vänta.

Fredrik Malmberg
Barnombudsman

---

2. Barnombudsmannen. *Unga Direkt – en metod för att lyssna till barn*. 2011.
3. Barnombudsmannen. *Signaler. Våld i nära relationer. Barn och ungdomar berättar*. 2012.

Barn har rätt till ett liv i trygghet utan våld

Ett barn som själv eller vars närstående hotas av våld har rätt till trygghet och skydd, enligt FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnet har också rätt att få information och vara delaktig i de åtgärder som myndigheter gör för att skydda barnet. Barnkonventionen kräver också att myndigheter är anpassade till barn, även barn i svåra situationer och att de är tillgängliga för barn.

Rätt till trygghet och skydd

Skyddade personuppgifter är något barnen och de unga fått för sin trygghets skull. En trygghet och ett skydd mot våld och hot om våld som de har rätt till enligt barnkonventionen. Ska barnkonventionen efterlevas måste de åtgärder som sätts in vara anpassade till barn och också ge barnet ett reellt skydd.

En av barnkonventionens huvudprinciper är artikel 6, som säger att varje barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling. Samhället ska anstränga sig till det yttersta av sin förmåga för att säkerställa detta. Begreppet "utveckling" handlar inte enbart om att förbereda barnet för vuxenlivet, utan också om att erbjuda bästa möjliga förhållanden för barndomen, för barnets liv just nu. I barnkonventionen finns också särskilda bestämmelser om barnets rätt till skydd mot våld. Artikel 19 ger varje barn rätt till skydd mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld och säger att skyddsåtgärderna bör inkludera förfaranden för rättsligt ingripande, om så är lämpligt. Med rättsliga ingripanden menas både sådana som är till för att åtala och straffa förövaren och sådana som syftar till att skydda barnet, till exempel genom övervakning, att flytta förövaren eller att placera barnet utanför hemmet.

FN:s barnrättskommitté har betonat hur viktigt det är att identifiera riskfaktorer och tecken på att barn far illa så tidigt som möjligt, så att barnet kan få skydd och stöd. Detta förutsätter att alla som kommer i kontakt

med barn har tillräcklig kunskap för att kunna identifiera riskfaktorer och indikatorer på våld mot barn.

Rätt till stöd och rehabilitering

Enligt artikel 39 i barnkonventionen ska samhället hjälpa barnet att rehabiliteras om det har upplevt våld. Det innebär att kommunen är skyldig att bistå med stöd- och hjälpinsatser som inte faller på andra huvudmän, exempelvis sjukvården. FN:s barnrättskommitté har kritiserat Sverige för skillnaderna i kommunernas genomförande av barnkonventionen och socialtjänstens tillgängliga resurser för riskutsatta barn.¹

Barnkonventionens artikel 2 ger alla barn samma rättigheter, oavsett ställning i samhället. Staten har skyldighet att göra sitt yttersta för att barn med skyddade personuppgifter ska kunna ta del av samhällets service i samma utsträckning som andra barn. Barn med skyddade personuppgifter finns i alla län i Sverige och alla som ofta möter barn i sitt yrke bör självklart ha de kunskaper som behövs för att hantera deras ärenden på ett säkert och smidigt sätt.

Rätt till information och delaktighet

Det är samhällets ansvar att barn med skyddade personuppgifter får den information de har rätt till och att deras föräldrar får det stöd de behöver för att kunna prata med barnet om hot och hur man skyddar sig mot dem.

Artikel 13 och 17 i barnkonventionen ger varje barn rätt till information, särskilt sådan som syftar till att främja välbefinnande och fysisk och psykisk hälsa. En av konventionens huvudprinciper, artikel 12, säger att varje barn har rätt till delaktighet i alla frågor som rör det. Artikel 18 säger att föräldrar har huvudansvaret för barnets uppföstran och utveckling och att de har rätt till stöd när de behöver det i sin roll som föräldrar.

1. FN:s barnrättskommitté. Concluding Observations: Sweden, 2009.

Det är faktiskt mig
det handlar om.

Skyddade personuppgifter – ett svar på hot om våld och kränkningar

Som en av flera olika skyddsåtgärder kan barn som lever under hot få skyddade personuppgifter. Barn får ofta skyddade personuppgifter på grund av att deras vårdnadshavare har det, men de kan också vara utsatta för ett hot för egen del, till exempel hot om hedersrelaterat våld eller att olovligen bli förda ut ur landet. Vuxna kan bli utsatta för hot på grund av sin yrkesverksamhet eller till exempel för att de vittnat i en rättegång. Men det vanligaste är att hotet kommer från en närstående, som en före detta make/maka eller sambo, eller från en grupp av släktingar.

Flera sorters skydd

I svensk lag finns särskilda bestämmelser om brott i nära relationer. Sådana brott rubriceras fridskränkning, eller kvinnofridskränkning om en man begår ett sådant brott mot en kvinna som han lever eller har levt tillsammans med. Straffet är fängelse i upp till sex år. Åklagare eller domstol kan också utfärda kontaktförbud (tidigare hette det besöksförbud). Det innebär att den som hotat eller trakasserat någon kan förbjudas att besöka och ta kontakt med honom eller henne på andra sätt, till exempel per telefon. Förbudet kan utvidgas, så att den som är hotfull inte får vara i närheten av den hotades bostad eller arbetsplats. Att överträda ett kontaktförbud är brottsligt och kan leda till böter eller fängelse i upp till ett år. Kontaktförbudet är tidsbegränsat.

Det är polisen som har ansvar för att den som blir hotad får skydd. Polismyndigheten i det län där man bor ska bedöma hur stort behovet av skydd är och vilken skyddsåtgärd som ska användas. Utöver skyddade personuppgifter (som Skatteverket beslutar om) kan man till exempel få rådgivning, bevakning och olika tekniska hjälpmedel, som till exempel en särskild larmtelefon.¹

Skyddade personuppgifter är ett samlingsnamn för tre olika typer av skyddsåtgärder inom folkbokföringen. För att få någon av dem ska man kunna styrka hotbilden, till exempel med en dom eller ett intyg från polis, sociala myndigheter eller kvinnojour.

Sekretessmarkering innebär att det görs en markering i folkbokföringen, som signalerar att uppgifter om personen inte ska lämnas ut utan särskild prövning. Hotbilden omprövas varje år.

Kvarskrivning innebär att den som lever under hot flyttar till en ny adress men fortsätter att vara skriven på den gamla orten och får sin post till Skatteverket. Kvarskrivning medges för högst tre år i taget.

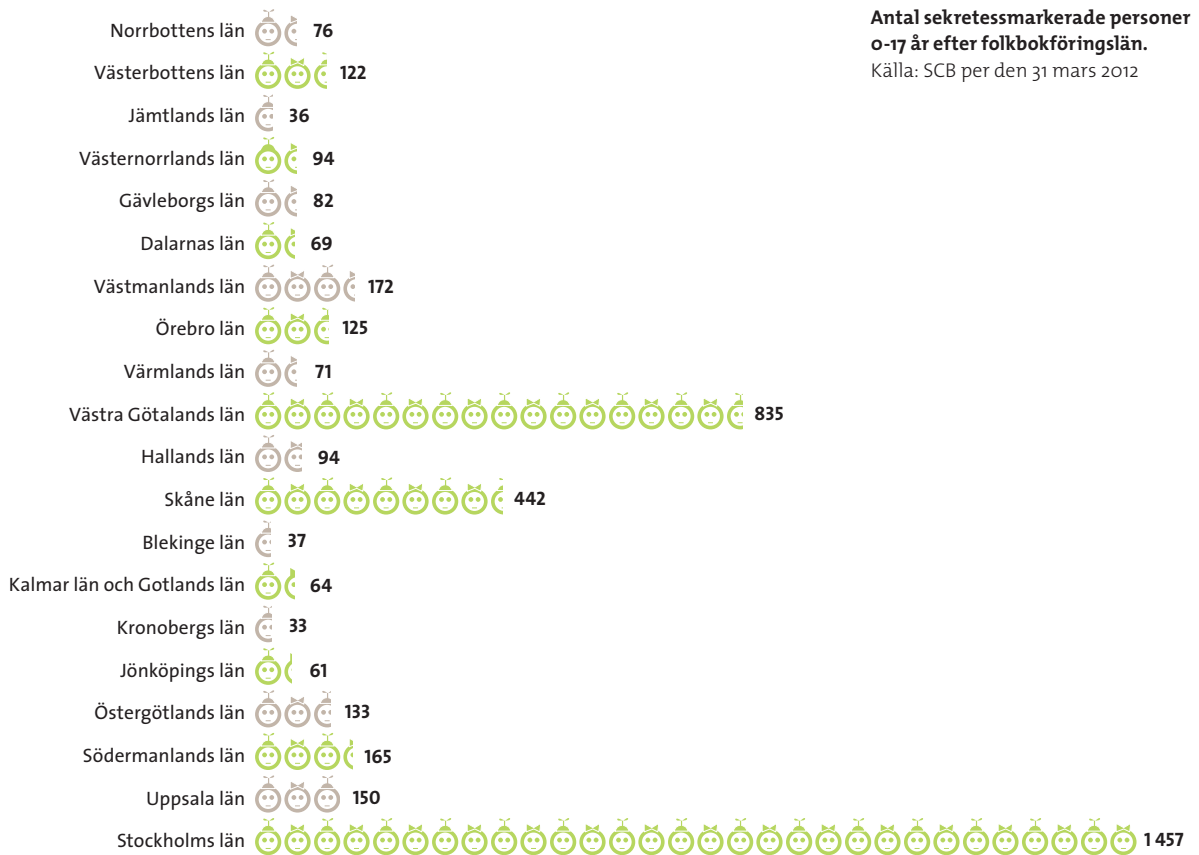
Fingerade personuppgifter är den starkaste graden av skydd och innebär att man får en helt ny identitet, med nytt namn och personnummer.

Ansökan till Skatteverket

Skatteverket är den myndighet som sköter folkbokföringen och därmed också den som beslutar om att ge någon skyddade personuppgifter. Ansökan lämnas till det skattekontor i den region som handlägger ärenden om skyddade personuppgifter. Ansökan ska vara skriftlig och innehålla skälen till att en person vill ha sina personuppgifter sekretessbelagda. Skälen ska vara styrkta med exempelvis intyg från sociala myndigheter och/eller polis. Utifrån de styrkta uppgifterna gör Skatteverket en bedömning om en person ska få skyddade personuppgifter.² Utöver det har Skatteverket inget reglerat ansvar för att informera dem som berörs om vad skyddet innebär eller ge dem någon annan typ av service.

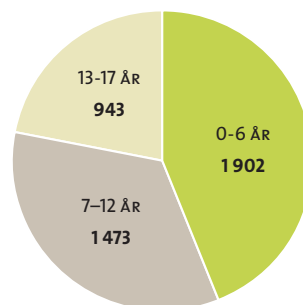
1. www.polisen.se

2. www.skatteverket.se

Ansvaret för att barn med skyddade personuppgifter får sina rättigheter tillgodosedda vilar på många aktörer i samhället. Enligt socialtjänstlagen har socialtjänsten i kommunerna skyldighet att ge stöd, hjälp och skydd till alla barn som befinner sig i en utsatt situation. I det arbetet ska socialtjänsten samverka med alla andra aktörer som berörs.³ Socialtjänstens roll är alltså att vara den yttersta garanten för barnets välbefinnande och samordnaren av samhällets insatser.

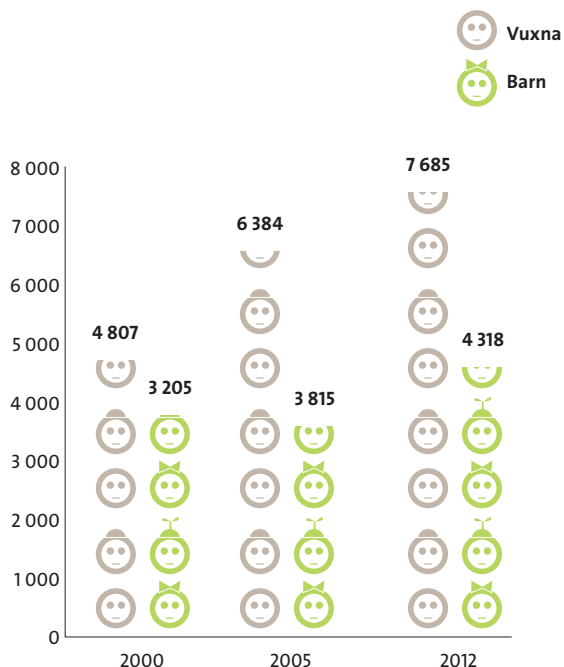
Barn med skyddade personuppgifter har samma rätt till barnomsorg och skola som andra barn. Enligt skollagen ska alla barn och elever ha lika tillgång till utbildning i skolväsendet, oberoende av geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden. Utbildningen ska ta hänsyn till barns och elevers olika behov och man ska

Antal sekretessmarkerade barn och ungdomar efter ålder.

Källa: SCB per den 31 mars 2012

3. Socialtjänstlagen 5 kap 1 §.

Antal med skyddade personuppgifter per år.

Källa: SCB per den 31 mars 2012

sträva efter att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.⁴

Enligt hälso- och sjukvårdslagen ska landstinget verka för en god hälsa hos hela befolkningen och erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som är bosatta inom landstinget och åt dem som är kvarskrivna. Hälso- och sjukvården ska på socialnämndens initiativ samverka med dem som berörs i frågor om barn som far illa eller riskerar att fara illa.⁵

Omfattningen

I mars 2012 levde 12 000 personer i Sverige med skyddade personuppgifter. Av dem var drygt en tredjedel, 4 318, under 18 år. Det är ungefär lika många pojkar som flickor

som har skyddade personuppgifter. Könsfördelningen för hela gruppen, alltså både vuxna och barn tillsammans, är däremot ojämn. Av alla som har skyddade personuppgifter är nästan 60 procent kvinnor.

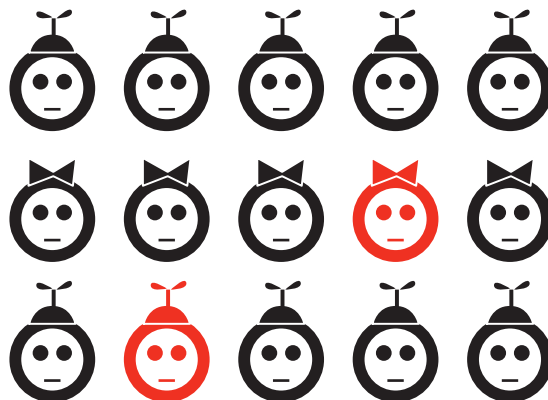
Antalet barn som lever med skyddade personuppgifter har ökat de senaste åren, år 2000 var det 3 205 personer.

Av de barn som i dag har skyddade personuppgifter är nästan hälften, 1 902 barn, i åldern 0–6 år. Tonåringarna är den minsta gruppen, med 943 personer. Över hälften av barnen, 2 357 personer, har båda sina föräldrar som vårdnadshavare och ungefär hälften av barnen har utländsk bakgrund. Drygt 2 000 har en mamma som är född i Sverige, cirka 650 har mödrar födda i Europa och 1 470 har mödrar från ett land utanför Europa.

Flest barn med skyddade personuppgifter finns i de tre storstads länen, men att vara i behov av skydd är ändå inget storstadsfenomen, barn med skyddade personuppgifter finns i alla län i Sverige.⁶

Den starkaste graden av skydd, fingerade personuppgifter är mycket ovanlig. Enligt Rikskriminalpolisen hade 44 barn fingerade personuppgifter i november 2011.

6. Statistik från SCB per den 31 mars 2012.

4. Skollagen 1 kap 4 § och 8 §.
5. Hälso- och sjukvårdslagen 2 f §, 3 §.

RÖSTER

Barn och unga berättar: Liten trygghet och mycket krångel

Att ofta vara rädd och otrygg. Att känna sig ensam. Att brottas med krångliga rutiner och vuxnas okunskap, som i värsta fall kan leda till livsfara. Så kan tillvaron vara för barn och ungdomar som lever med skyddade personuppgifter.

Hallå! Nu
pratar jag!

Liten trygghet och mycket krångel

Att ofta vara rädd och otrygg. Att känna sig ensam. Att brottas med krångliga rutiner och vuxnas okunskap, som i värsta fall kan leda till livsfara. Så kan tillvaron vara för barn och ungdomar som lever med skyddade personuppgifter.

”I början [...] var det jättesvårt att göra sig av med rädslan. Jag sov aldrig på nätterna, ingenting alls. Det var jättejättejobbigt.” Så berättar Ebba, en av de flickor vi träffat.

Bland de barn och ungdomar vi mötte var det vanligt att ha tvingats flytta långt bort från sin tidigare hemort för att komma undan den eller dem som hotar dem. Men det är inte alls säkert att flytten gör att man känner sig trygg. I synnerhet under den första tiden kan rädslan vara stark och känslan av otrygghet kan finnas kvar i många år efter att man börjat ett nytt liv någon annans stans. En av orsakerna är att man inte litar på det skydd man har. Så var det för William: ”Den vi flydde ifrån, det var min pappa. Och liksom när han fick reda på var vi bor och sådant. Alltså han kunde i princip göra vad han ville. Och det är det som är värst, det finns inget skydd.” William fortsätter: ”Man går bara runt och kollar på folk. Är detta han, är detta han, är detta han? De två första åren så höll jag mig borta från alla ställen där det fanns människor. Och körde det en bil bredvid mig så kollade jag in i bilen, vem finns där och sånt.”

Men det är inte alla som upplever rädsla. Rebecka säger: ”Jag känner mig väldigt trygg med skyddad identitet. Det gör jag faktiskt. Det känns jätteskönt att ha det.”

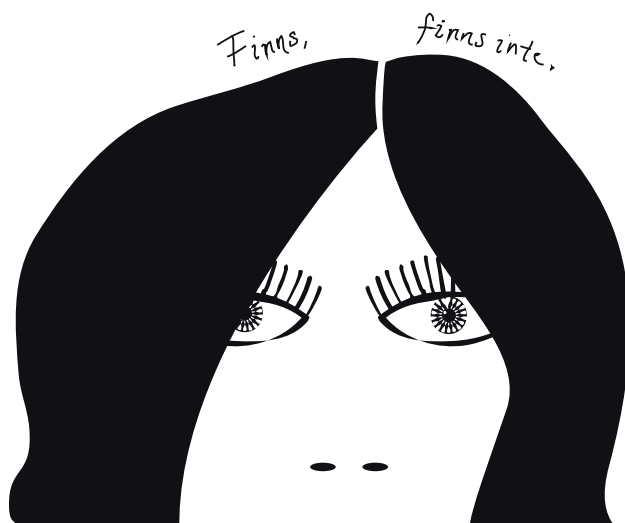
De barn och ungdomar som levt med skyddade personuppgifter några år konstaterar själva att det aldrig går att skydda sig till hundra procent. William säger: ”Alltså, om någon har bestämt sig för att liksom attackera en eller något sådant så har han redan bestämt sig.” En sak som barnen och ungdomarna ändå tror skulle kunna minska riskerna är att det finns tydligare konsekvenser från samhällets sida. Barnen och ungdomarna talar i det här sammanhanget om ”straff”. Att söka upp sitt barn och hota eller vara våldsam borde få allvarliga

konsekvenser. Så upplever man inte att det är idag. ”Men om man vet att det finns ett straff eller något sådant där så känner man sig mera trygg”, säger William.

Barnen och ungdomarna tänker ofta på den eller dem som orsakat att de nu måste leva med skyddade personuppgifter. Ibland känner de en frustration över att förövaren kanske inte har fått något straff eller att han eller hon idag lever ett normalt liv, medan de själva har fått flytta långt ifrån sin hemort och sitt sociala sammanhang. Sofia: ”Det känns ju inte helt rimligt. [...] Om man har skyddat, då lever man ju själv med rädsla hela tiden liksom. Och det den andra personen får utstå det är ju nästan ingenting då.”

Besöksförbud verkningslöst

Barnen och ungdomarna känner till att det finns en möjlighet att utfärda ett besöks- eller kontaktförbud, så att den som står för hotet är förbjuden att ta kontakt med dem. Men de anser att kraven för att få till ett sådant förbud är för höga. De upplever också att förbudet är verkningslöst, att bryta mot det leder oftast bara till böter och det räcker inte för att få förövaren att hålla sig borta. William: ”Det han hade var ett besöksförbud. Och det gjorde att han inte fick kontakta oss. Men om han

kontaktade oss hände det inte så mycket. Och det var det som var dåligt. Så liksom, om han vet var jag är och så, ja, man känner sig aldrig trygg.”

Barnen upplever också att polisen inte gör tillräckligt för att skydda dem mot en förövare som tar kontakt. ”Polisen säger ja men vi kan inte göra något mer förrän han skadar dig. Man bara jaha, måste han typ döda mig tills ni gör något. De bara: men vi kan inte göra någonting, så är lagen”, berättar Sofia.

En del barn och ungdomar har blivit erbjudna överfallslarm. Med detta larm ska de snabbt kunna få hjälp av polis. Men möjligheten för barn och ungdomar att få ett larm är små och proceduren är krånglig och tar tid, enligt de barnen själva.

En del av de barn och unga som levt länge med skyddade personuppgifter är trötta på det. De vill hellre ta risken att någon skadar dem än att behöva ha kvar skyddet. William: ”Alltså, jag sa till henne att jag ville bli av med personskyddet. Så sa hon till mig, men om du tar bort det och han vet var du bor, vad kan han göra mot dig då? Men då sa jag till henne, jag bryr mig inte. Jag vill bara få bort det.” Emil säger: ”Jag vet inte varför vi har skyddad adress nu längre. Han vet ju var vi bor.”

Daniel funderar på hur länge han ska ha skyddet kvar: ”Jag vet inte, [...] jag tänker på det om jag ska ha det när jag blir stor ibland.” Han fortsätter: ”Jag vill att mina kompisar ska veta exakt var jag bor. Alltså, så att typ alla i min stad kan få veta det.”

Somliga säger att de hellre hade velat byta identitet helt än att ständigt behöva hemlighålla sin person och sin historia. William: ”Ja, det enda som jag kan tänka mig det är att om jag hade haft en annan identitet. [...] Då hade man bara varit en annan liksom.”

Ensamhet och isolering

Att lämna sin skola och hela sitt gamla liv är en omvälvande och svår händelse i livet. Ebba säger: ”Under en tid hade jag inga vänner. Ingen, ingen, ingen. Och det är ganska svårt. Man mår inte psykiskt bra.”

»Under en tid hade jag inga vänner. Ingen, ingen, ingen. Och det är ganska svårt. Man mår inte psykiskt bra.«

EBBA

Rebecka, som har levt i en familj med hedersnormer, fick flytta långt ifrån sin tidigare hemort och lämna både syskon och vänner bakom sig: ”Jag har ju inte berättat någonting för dem. Inte ens för mina syskon. Utan jag bara försvann en dag och de fick inte veta varför eller vad som hände. Så det är så jag har hållit det. De vet bara att jag bor på annan ort, men de vet inte var. För det är lättast på så sätt. För man vet inte riktigt vad de kan gå och säga heller, till sina kompisar eller andra folk. Då är det lättare att de inte får veta någonting istället.” Men Rebecka har gjort ett undantag: ”Jag har tagit kontakt med en vän. Men jag har inte vågat ta kontakt med mina andra vänner. För jag har alltid varit rädd att mina föräldrar ska pressa någon eller komma med en hotning eller någonting. Så jag har hållit mig borta.”

Att leva med skyddade personuppgifter kan också betyda att man måste avstå från att delta i sådant som är självklart för andra barn och ungdomar. ”Jag har aldrig fått gå på lägerskola. Jag har aldrig fått sova hos en kompis”, säger Anna.

Det finns också barn och unga som håller sig undan från klasskamrater och fritidsaktiviteter av rädsla för att bli avslöjade. Sofia säger: ”Jag vill inte vara så mycket med kompisar för jag ville inte ha frågor och så. Det påverkar mig också jättemycket.” William har liknande erfarenheter: ”Det var liksom från skolan och sen hem. Var

jag med kompisar så gjorde jag inte det hemma.” Men det förekommer också att barnen och ungdomarna har fått nya kompisar som de valt att berätta sin historia för. Rebecka: ”De blir ju lite chockade och så, men de förstår samtidigt varför det är viktigt att det inte kommer ut bilder [...] på nätet på mig. Jag har ju förklarat lite för mina kompisar, varför de inte får lägga ut bilder och så. Så de har ju förståelse för det. Så det har faktiskt inte varit några problem heller. Så det är jätteskönt.”

Barn och ungdomar som har levt i familjer med hedersnormer har en särskild utsatthet, eftersom de ofta har fått lämna hela sin familj och släkt. Anna säger: ”Jag kommer aldrig känna mig trygg till 100 procent, men trygg för tillfället känner jag mig. Det är liksom ändå min familj. Det är det som gör så ont.” Anna fortsätter: ”Jag trodde att det var mycket, mycket lättare, det trodde jag. Men det var inte lätt, det var inte lätt någonstans. Det var mest det här med familjen och vänner och allt det där. Att liksom släppa allt det gamla och börja på nytt.” Relationen till den tidigare familjen är komplicerad och svår. ”Alltså, man vill ju inte släppa sina syskon, man vill inte släppa sina föräldrar, man vill inte släppa sina vänner. Man vill inte släppa allt det gamla. Men det gick inte längre”, säger Anna.

Vuxnas okunskap kan vara livsfarlig

Barnen och ungdomarna berättar att vuxna som de har kontakt med i skolan, inom hälso- och sjukvården och i olika myndigheter ofta är väldigt okunniga. De vet inte vad det innebär att ha skyddade personuppgifter och de vet inte hur de ska bemöta barnet och hantera situationen. I värsta fall kan det leda till att barnet utsätts för direkt livsfarliga risker. Anton berättar om ett sådant tillfälle: ”En gång ringde jag till CSN, jag skulle prata med dem och hon ville att jag skulle uppge min adress och jag hann inte säga, hon bara läste upp min adress [...]. Då tänker jag: tänk om mina bröder ringer och säger mitt personnummer, då kommer hon att ge hela adressen. Och hon gjorde ju det. Och jag sa till henne: du får inte

»Det var bara jobbigt, man blev påmind hela tiden att du blir specialbehandlad, du är annorlunda. Man tänkte bara på det hela tiden.«

SOFIA

lämna ut och hon bara: men du är du och jag sa: men tänk om det inte är jag som pratar med dig, det får du också tänka på. De tänker inte alls på sånt, nej, de har ju helt fel bild av varför personer har skyddade personuppgifter. Att man är värsta problembarnet själv och liksom vill förstöra för familjen och det hela.”

Skolan är den plats där barnen och ungdomarna vistas större delen av dagen. Därför är det extra viktigt att personalen har kunskap och tydliga rutiner för hur uppgifter om barn med skyddade personuppgifter ska hanteras. Men så är det ofta inte alls, berättar de barn och unga vi träffat. Det leder också till riskabla misstag. Rebecka berättar att hennes skola lade ut bilder på henne på internet.

Det varierar mycket vilka i skolan som vet att barnen och ungdomarna har skyddade personuppgifter. Ofta är det en eller par lärare, i en del fall är både kurator, skolsköterska och rektor med i diskussioner och beslut. Det är inte tydligt för barnen vem de ska ta kontakt med om de har frågor eller om det uppstår problem.

Skolornas rutiner för hur man hanterar barnens personuppgifter på klasslistor och bilder i skolkataloger och i andra sammanhang skiftar också. Rebecka säger: ”Det kan vara lite krångligt ibland, till exempel med fotografering och sånt. För det får jag ju inte vara med på.” Oftast

finns inte barnen och ungdomarna med i klasslistorna. När klasskompisarna frågar varför kan det vara svårt att veta vad man ska svara: "Jag brukar svara jag vet inte. Fast egentligen vet jag hur det är", säger Daniel.

Barn och ungdomar med skyddade personuppgifter kan behöva mycket stöd och hjälp av personalen i skolan och i berättelserna kommer det fram exempel på att skolpersonalen fungerat som ett bra stöd. Men ibland blir det för mycket av det goda. "Det var bara jobbigt, man blev påmind hela tiden att du blir specialbehandlad, du är annorlunda. Man tänkte bara på det hela tiden", berättar Sofia och fortsätter: "Alltså vuxna, de försöker hjälpa till. Men de kan backa litegrann och låta personen andas och så. För har man varit med om något hemskt så vill man inte bli påmind om det. För att i skolan, det är ju då man ska känna sig normal i alla fall och typ vara som alla andra. Men sen är det alltid något som påminner en, speciellt vuxna."

Även inom hälso- och sjukvården kan personalens okunnighet leda till att barn och unga utsätts för säker-

hetsrisker. Så har det varit för Rebecka: "När jag varit på akuten vissa gånger så har de ropat ut mitt riktiga namn bland de andra patienterna. Då blir jag irriterad, för det står ju ändå när de slår på mitt personnummer, att det är skyddat."

Barnen och ungdomarna beskriver att personal på sjukhus, vårdcentraler, tandläkarmottagningar och ungdomsmottagningar inte har tillräcklig kunskap om vad det innebär att leva med skyddade personuppgifter. Det blir barnen själva som får informera personalen om hur de ska hantera deras personuppgifter. Trots det händer det att personalen frågar efter de "riktiga" personuppgifterna, som barnen fått information om att de aldrig ska behöva lämna ut. Om man då inte heller känner att man blir lyssnad på och tagen på allvar, så skapar det irritation och misstro mot personalen. Så är det för Sofia: "Man blir jättevarm och vill bara skrika till dem: Lyssna på mig!"

Krånglig vardag

Även om man bortser från rädslan och ensamheten, som är det svåraste för den som lever med skyddade personuppgifter, så finns det mycket annat som gör tillvaron besvärlig. De barn och ungdomar vi träffat berättar om en vardag full av krångel och begränsningar. Det är till exempel svårt att teckna ett telefonabonnemang eller beställa varor på internet eftersom det kräver att man uppger personuppgifter och kontokortsnummer, vilket barnen och ungdomarna har blivit tillsagda att de inte ska göra.

Ebba beskriver sin vardag: "Det är jättejobbigt att leva med skyddad identitet. Man kan inte få vänner, man kan inte använda bank, alltså jag använder inte mitt riktiga namn i skolan eller så. Så om man säger, det är inget roligt att leva med skyddad identitet."

Anton har samma erfarenheter: "Det är jättejobbigt att man inte kan göra de enkla grejerna som vanliga människor kan göra. Till exempel låna en bok från bib-

»De får alltid ringa till någon som får ringa till någon och kolla i mappar och sådant, jättelång tid, tills de vet vad de ska göra. Och sen lyssnar de inte på barnen som säger att det är så.«

SOFIA

lioteket, de bara slår mitt personnummer och 'det finns ingen som heter så, är det verkligen du?' Och typ, man kan inte förklara för vem som helst att man har skyddad." Anton fortsätter: "Det här är inte mitt val, hade jag kunnat att skippa [...] att skydda mina personuppgifter imorgon så hade jag gjort det." Jacob säger: "Man får stå där och övertyga folk i flera timmar att det här är jag och hit och dit."

Sofia reflekterar över bristen på kunskap i tillämpningen av lagar och regler: "Det känns som att Sverige har jättebra lagar men sen när det verkligen kommer till skyddat så har de typ ingen aning riktigt. De har [...] inte gått in på dem och kollat detaljerna ifall det verkligen fungerar." Det finns även en känsla av att inte bli tagen på allvar. Sofia fortsätter: "Och sen lyssnar de aldrig för de [...] tror att man inte vet något, men man vet mer än vad de vet för man är själv insatt i det."

Den som har kvarskrivning ska använda Skatteverkets adress som sin postadress. Det kan vara svårt att förstå för den som inte har kunskap. Felicia fick problem med sin arbetsgivare: "Jag gav Skatteverkets adress. Då sa de,

det här är ingen giltig adress. Jag sa jo, det är en postadress, du skickar den dit. Och att jag behövde förklara mig för min arbetsgivare varför jag hade skyddade personuppgifter."

I sociala medier kan andra barn och ungdomar visa upp sina liv öppet, men det är otänkbart för den som lever med skyddade personuppgifter. Sofia säger: "Man är ju mycket på internet ju, mycket Facebook och sånt. Och då är det alltid, varför har du inte några bilder, varför har du inte skrivit såhär?"

Att ständigt behöva fundera över hur man ska agera i olika situationer är jobbigt och det tar både energi och tid. William: "Man måste hela tiden tänka på vad man inte ska säga." Rebecka beskriver vad som är det svåraste att leva med skyddade personuppgifter: "Att man har två namn. För jag har ett namn med mina släktingar och jag har ett namn här."

Emelie säger sammanfattningsvis: "Gud, jag avskyr att ha de här skyddade personuppgifterna, de bara förstör för mig."

Skolan

I skolan är det bristen på rutiner och kunskap som ställer till störst problem. William säger: "Sen så finns det där med skolan och så. Det verkar som om de inte har någon koll på det alls." Han ger ett exempel: "Man är inte i systemet på samma sätt som de andra eleverna. Vile jag byta kurs eller något sådant så fick jag skriva på massa, massa mer papper än alla andra och så tog det väldigt, väldigt lång tid. [...] Ja, jag kunde inte göra det förrän två, tre veckor in på den terminen och då hade man missat väldigt mycket." Det finns också exempel hur skolan skapat egna rutiner som har lett till problem. Rebecka berättar: "Jag har ju sökt till gymnasiet och då var det så att jag fick väldigt mycket problem med min ansökan. För de har fibblat med mina personuppgifter. De hade tagit ett personnummer från ingenstans och då bodde den här tjejen i X-stad. Och hon hade tackat nej till min plats, så jag höll på att missa min plats."

Datorer och internet används mycket i skolan, både för intern kommunikation och i undervisningen. För barn och ungdomar med skyddade personuppgifter blir det ibland svårt att utnyttja sådana hjälpmedel. Det i sig skapar också en uppmärksamhet bland eleverna. Ebba: "Och sen, alla frågar mig: varför har du ingen inloggning, vad är det med dig?"

Hälsa- och sjukvården

Vid varje besök på sjukhuset vill personalen kontrollera uppgifterna om att barnet lever med skyddade personuppgifter. Även om detta görs för att upprätthålla säkerheten för den enskilde så upplevs det som omständigt och byråkratiskt att de måste gå igenom samma procedur varje gång de är där och trots att de lärt känna personalen. Sofia säger: "De får alltid ringa till någon som får ringa till någon och kolla i mappar och sådant, jättelång tid, tills de vet vad de ska göra. Och sen lyssnar de inte på barnen som säger att det är så."

Det finns exempel på unga som inte fått en kallelse till tandläkaren på fem år. De har själva fått höra av sig till en mottagning och boka in en tid. Barn och ungdomar har fått information om att kallelser till personer som lever med skyddade personuppgifter inte får ske per brev. Detta leder till att barn och ungdomar i en del fall har fått reda på att de har en tandläkartid med en dags varsel.

Socialtjänsten

Det är få barn och ungdomar som alls har kommit i kontakt med socialtjänsten efter att de flyttat och fått skyddade personuppgifter. Bland dem som haft kontakt finns det positiva erfarenheter. Rebecka: "Socialtjänsten fungerar faktiskt jättebra. Jag har fått riktigt bra stöd. Alltså, de kommer ju en gång i halvåret till en och kollar upp hur det är [...] och pratar och ställer massa frågor så." Men de finns också negativa erfarenheter. Ebba säger: "Det är svårt att prata med någon som inte förstår situationen. Man tänker att varför ska jag prata med henne." Samtidigt upplever barnen och ungdomarna att socialekrete-

rarna försöker skjuta över ansvaret till andra. "Alltid när jag pratar med någon säger de: kan du inte prata med dem på kvinnojouren", säger Ebba.

Skatteverket

Skatteverket är den myndighet som beslutar om skyddade personuppgifter och hanterar folkbokföringen. Där omprövas också beslutet om skyddade personuppgifter med jämna mellanrum. Anton berättar: "Vartannat år ungefär så måste man lämna in en ny ansökan och den biten är jobbig. För då visas hela mitt förflutna upp och jag själv får göra hela jobbet. Jag får ta fram allt underlag, jag får själv sitta och skriva ansökan varför jag vill fortsätta ha det."

Det finns exempel på att Skatteverket slarvat bort dokument eller skickat dem till fel adress. Det har självklart lett till att de unga fått ett minskat förtroende för Skatteverket. Ebba säger: "De säger att det är vi som ska vara försiktiga med vårt liv men jag är säker på att det är de själva som inte är så försiktiga." Det är få av barnen och ungdomarna som haft personliga möten med en handläggare på Skatteverket men det finns undantag. Jacob berättar att när han besökte Skatteverket ropade de "Skyddade personuppgifter" när han skulle träffa sin handläggare.

CSN

Centrala studiestödsnämnden (CSN) är en av de myndigheter som de lite äldre ungdomarna har kommit i kontakt med. En del ungdomar känner till att de ska finnas särskilda handläggare som är ansvariga för personer som lever med skyddade personuppgifter. Problemet är att det är svårt att komma i kontakt med dem. Om det bara finns en enda handläggare som kan svara på frågorna kan telefonköerna vara mycket långa, uppemot tre timmar. Barnen och ungdomarna önskar att de på ett lättare och smidigare sätt skulle kunna komma i kontakt med en handläggare hos CSN som är insatt i problematiken med att leva med skyddade personuppgifter. De ifrågasätter också om det egentligen är nödvändigt att de har så

mycket kontakt med CSN. Sofia: "Jag tänker såhär att det [...] skulle fungera automatiskt liksom. Att skolan kontaktar CSN och berättar."

Rättsväsendet

De ungdomar som haft kontakt med rättsväsendet, till exempel på grund av vårdnadstvister, tycker inte att de man mött har särskilt mycket kunskap om vad det innebär att leva med skyddade personuppgifter. Ebba: "Det måste jag säga, att de inte förstår riktigt." Särskilt gäller detta de säkerhetsåtgärder som måste vidtas, exempelvis vid resor.

Kvinnojourer

Kontakten med många myndigheter och organisationer upplevs som krånglig och personalen som okunnig om hur det är att leva med skyddade personuppgifter. Men kvinnojourerna får mycket beröm av de barn och ungdomar vi träffat. Inte minst kan kvinnojourerna erbjuda en trygg och säker plats under den första tiden efter ett uppbrott från hemmet. William säger: "Det som jag tyckte var jättebra, det var kvinnojouren som hjälpte oss. När problemet började och så. De har hjälpt jättemycket. De har ordnat typ bostad för oss."

Personalen på kvinnojouren får en nyckelroll i barnens liv eftersom de vet vad det innebär att leva med skyddade personuppgifter och vilka aktörer och instanser i samhället som ska kontaktas. Anna säger: "Och kvinnojouren vet ju ganska mycket, så dem har man också fått råd och tips ifrån." Personal på kvinnojourerna har ofta egen erfarenhet av att leva med skyddade personuppgifter och det uppskattas av barnen och ungdomarna. Anna: "Det är lättare att prata med en som gått igenom samma sak." På kvinnojouren får barnen och ungdomarna oftast en kontaktperson som de alltid kan vända sig till för hjälp, stöd och råd. Ofta blir personal från kvinnojourerna också de enda sociala kontakterna som barnen och ungdomarna har, åtminstone till en början. De finns där och stöttar dem. Det kan handla om en så enkel sak som

att följa med dem till mataffären. Kontakten med kvinnojouren fortsätter ofta under en lång tid, även efter det att barnen och ungdomarna inte heller längre lever med skyddade personuppgifter.

En del barn och unga kan ändå uppleva kvinnojouren som en mindre trevlig miljö. Julia är en av dem: "Det var inte skönt att bo där för det var en så himla kall miljö på något sätt. Det var, här får ni ett rum att bo och vi var livrädda och det var hemskt för man var rädd att han skulle komma. Och sen så sa de att det är ingen fara för fönstren är skottsäkra. Man bara öhhh (illustrerar med rösten att hon blev rädd) [...] Man bara vadå, kommer folk och skjuter här?"

Brist på information

I barnens berättelser blir det tydligt att de inte själva har fått så mycket information om vad skyddade personuppgifter är för något och hur livet med skyddade personuppgifter kommer att bli. I den mån sådan information ges av myndigheter så går det i regel till vårdnadshavaren. "Det kändes konstigt. Mamma sa bara att vi skulle flytta", berättar Emil.

Jacob förstod inte vad skyddade personuppgifter var för något och fick ingen förklaring: "Nej, bara att jag inte fick träffa min pappa." William fick inte heller någon information när ansökan om skyddade personuppgifter beviljades: "Det var bara, ni har skyddade personuppgifter, lägg inte era personnummer och bilder på internet. Skriv inte vart ni bor och så." Några barn och ungdomar som bott på kvinnojour har fått information därifrån och andra har fått veta lite från exempelvis ett juridiskt biträde eller personal i skolan. Anton beskriver vad bristen på information kan innebära: "Problemet var att jag hade ingen aning om hur det funkade att ha skyddade personuppgifter, [...] ingen som jag kände hade det, jag hade liksom ingen aning överhuvudtaget hur det funkade, jag visste inte hur jag skulle bete mig när jag kom till ett sjukhus eller där jag skulle behöva identifiera mig på nåt sätt."

”Skyddet” vittnar om att samhället misslyckats

Att barn tvingas leva med skyddade personuppgifter är ett nederlag. Skydd får man när samhället har misslyckats med allt annat. Det säger Bodil Långberg, chef för Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Allmänna Barnhuset har engagerat sig i frågan i många år och sett en del förändringar till det bättre. Men fortfarande finns det mycket kvar att göra, understryker Bodil Långberg.

Det började med att Allmänna Barnhuset gav pengar till ett forskningsprojekt vid Umeå universitet. Projektet resulterade i studien *G(l)ömda*, där kvinnor och barn med skyddade personuppgifter intervjuades. Den kom ut 2007.

– När jag läste den blev det väldigt tydligt vilken utsatt grupp det handlar om. Barnen levde som i ett vakuum, ensamma med sin mamma, utan kontakter med omvärlden och med ständig rädsla. Det var också tydligt att knappt någon i samhället hade kunskap om de här barnens situation och hur man ska bemöta och stödja dem, säger Bodil Långberg.

Hon och hennes medarbetare Anne-Marie Larsson har sedan dess bland annat arrangerat ett antal konferenser runt om i Sverige, där representanter för myndigheter, kommuner och landsting deltagit.

– Det är många aktörer som berörs, säger Anne-Marie Larsson. Få frågor spänner över ett så stort fält i samhället. Och många av myndigheterna är sådana som inte normalt kommer i kontakt med barn i utsatthet.

– Konferenserna har visat att myndigheterna ofta har bristande kunskaper om barn med skyddade personuppgifter och de har ofta inte heller några regler eller rutiner för hur man ska hantera deras ärenden. Ingen myndighet har ett övergripande ansvar för att förbättra kunskapsläget eller ge stöd och hjälp till verksamheter som kommer i kontakt med barnen, säger Bodil Långberg.

I en debattartikel 2009 uppmärksammade Allmänna Barnhuset bland annat att många barn med skyddade personuppgifter står under gemensam vårdnad av båda

Bodil Långberg,
chef för Allmänna
Barnhuset.

Anne-Marie Larsson,
Allmänna Barnhuset.

sina föräldrar, fastän det är den ena av föräldrarna som utgör hotet och är anledningen till att barnet och den andra föräldern lever gömda.

”En orimlig situation som många av dessa barn befinner sig i är att den pappa som misshandlat, hotat och förföljt ändå har umgängesrätt. Därmed förväntas barnet hålla kontakten utan att avslöja något om var och hur och under vilka namn familjen lever. En sådan orimligt psykiskt pressande situation har samhället inte rätt att utsätta barn för”, sades det i debattartikeln.

En annan viktig fråga som är kvar att lösa gäller riskbedömningar. I dag är det Skatteverket som gör riskbedömningen som ligger till grund för beslut om att ge ett barn skyddade personuppgifter.

– Det borde i stället vara socialtjänsten som gör sådana bedömningar, eventuellt med stöd av polisen. Det är där kompetensen för att bedöma ett barns utsatthet finns, säger Anne-Marie Larsson.

– Att ge ett barn skyddade personuppgifter är den åtgärd man tar till när alla andra möjligheter är uttömda. Jag förutsätter att regeringen i sitt arbete med att förverkliga barnskyddsutredningen särskilt uppmärksammar dessa barn, säger Bodil Långberg.¹

1. Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU), (SOU 2009:68).

Inga minnen av ett liv i trygghet

Ungefär hälften av alla barn med skyddade personuppgifter är under sju år. Så små barn kan ha svårare än äldre barn att hantera ett liv under hot och på flykt. Det ställer särskilda krav på föräldrar och andra vuxna.

”Vi har haft skyddad adress så länge jag kommer ihåg.” Det säger Emil, som är tio år. Barnombudsmannen har träffat honom och hans lillebror Daniel, sju år, för att lyssna till deras berättelser. De försöker räkna efter hur många år de levit med skyddet och enas till slut om att det måste vara mer än fyra år. Ingen av dem kan komma ihåg hur det var innan, när de inte hade skyddade personuppgifter. För dem har det blivit något helt normalt att leva som de gör. ”Vi tänker faktiskt inte så ofta på det” säger Daniel.

Men att inte kunna minnas någon annan tillvaro behöver inte vara någon fördel, tvärt om. Det menar Anna Norlén, enhetschef på BUP Grinden, en specialismottagning inom barn- och ungdomspsykiatri i Stockholm. Dit kommer barn som upplevt våld eller sexuella övergrepp. Drygt hälften av barnen som får behandling på BUP Grinden är förskole- eller lågstadiesbarn och många av dem har skyddade personuppgifter.

– Att leva med hot och tvingas gömma sig påverkar förstås alla barn, säger hon. Men för små barn kan det leda till att deras tillit till världen, de vuxna och föräldrarna blir omskakad i grunden. För äldre barn finns det en viss chans att de haft lugnare perioder i livet som de kan komma ihåg. Det påverkar hur man bygger upp tillit och hur man ser på värden, om den är en trygg eller farlig plats.

Äldre barn och ungdomar har lättare att avgöra när det är befogat att vara rädd och där emellan kan de slappna av. De kan också ha lättare att hitta strategier för att lugna sig när de är oroliga.

– Små barn är ofta mer ”globalt” rädda, säger Anna Norlén. De kan vara rädda hela tiden, antingen det är motiverat eller inte. Förskolan kan till exempel vara en

Åsa Landberg,
psykolog och
psykoterapeut på
Rädda Barnen.

Anna Norlén, psykolog, psyko-
terapeut och enhetschef vid
BUP Grinden i Stockholm.

ganska trygg plats, men ett litet barn kan ha svårt att ta in det och svårt att leka och slappna av. Barnet går kanske runt på gården och håller vakt, ifall den farliga personen skulle komma och funderar på om fröknarna kommer att känna igen honom eller henne.

– Det är oerhört viktigt att vuxna fångar upp barnets rädsla, säger Anna Norlén. Förskolläraren och föräldern skulle till exempel kunna lugna barnet genom att försäkra att all personal håller vakt och att ingen släpps in som inte får vara här.

– Tyvärr är det ganska vanligt att vuxna inte pratar med barnen om hoten. Förklaringen kan vara att man vill skydda barnet och inte tynga det med allt det hemska. Det är ju inte en felaktig tanke. Men om barnet inte får information så måste det fylla i luckorna själv för att skapa begriplighet i livet och fantasin kan vara värre än verkligheten.

De två bröderna Emil och Daniel var inte alls förberedda när de plötsligt fick veta att de måste fly. ”Det kändes ju konstigt. Mamma sa bara att vi skulle flytta och sen när vi hade flyttat dit så sa hon att Johan skulle komma ut [ur fängelset] i morgon eller något sånt”, berättar Emil.

Barnombudsmannen har också träffat Ebba, en ung mamma med en liten dotter. De har båda skyddade

personuppgifter på grund av hot från flickans pappa. "Ibland frågar dottern efter pappa och då är det svårt att förklara och vara en trygg förälder, samtidigt som man är rädd och ensam själv", säger Ebba. Hon har också svårt att hantera alla nyfikna frågor från grannar och andra barns föräldrar. Därför får inte andra barn komma hem och leka och de lever ensamma och isolerade.

Pappan har rätt till umgänge med dottern och det oroar Ebba väldigt mycket. "Jag tror inte att det kommer hålla så länge, för min dotter kommer snart att prata. Och så kommer hon att berätta för pappa var hon går på dagis, kanske var vi bor", säger Ebba.

För att små barn som lever med skyddade personuppgifter inte helt ska förlora tilliten till de vuxna och omvärlden behöver man ge både barnet och föräldern stöd och information. Det tycker både Anna Norlén och Åsa Landberg, som är psykolog och psykoterapeut på Rädda Barnen.

– För en förälder som har ett litet barn som fötts in i ett liv med skyddade personuppgifter kan det vara svårt att avgöra när det är lämpligt att börja berätta för barnet om hotet. Ändå måste det ju ske, för att barnet ska förstå vad man får säga och inte säga till andra, säger Åsa Landberg.

– Information som man ger till barn ska förstås anpassas efter ålder. Till exempel kan det räcka att man säger till det lilla barnet att man inte kan träffa mamma och att hon bor långt borta. När barnet blir lite större kanske man berättar att hon var dum mot barnet, eller någon annan i familjen och att det hände att hon slogs. När barnet blivit ännu äldre kanske man berättar att hon blev dömd till fängelse för att hon slog. När barnet närmar sig vuxenåldern har det rätt att få veta mer detaljer om vad som hänt och hur misshandeln såg ut, säger Åsa Landberg.

– Föräldrar skulle behöva mycket mer stöd och vägledning i hur man talar med barnet. Yrkesgrupper som mö-

ter föräldrar och barn överlåter ofta åt föräldern att tala med barnet, men det kan vara svårt att klara själv om man är orolig, stressad eller kanske helt skräckslagen, säger Anna Norlén.

Det är inte säkert att alla barn och föräldrar med skyddade personuppgifter behöver psykiatrisk hjälp, eftersom de hanterar livet på olika sätt. Men olika professionella, till exempel, elevhälsan, socialtjänsten eller barnavårdscentralen skulle kunna ge vägledning, föreslår hon.

– Man kan prata med föräldern om hur barnet kan påverkas av situationen och hur man kan prata med barnet och svara på frågor från kompisar, kompisars föräldrar och förskolepersonal. Den kan minska föräldrarnas och barnets stress, säger Anna Norlén.

För att minska barnets rädsla rekommenderar hon också att förskolepersonal och föräldrar tillsammans pratar med barnet och går igenom hur det ska hantera olika situationer som kan kännas hotfulla eller farliga. Det kan bli som en handlingsplan, så att barnet vem han eller hon ska vända sig till och vad man ska göra, till exempel om man tror att man sett den farliga personen eller om någon frågar var man bor.

– En sådan handlingsplan får inte vara statisk, den måste ses över regelbundet, eftersom barnet blir äldre och förhållandena ändras hela tiden, säger Åsa Landberg. Hon tycker också att förskola/skola, socialtjänst och förälder och andra berörda borde samverka i ett nätverk kring barnet.

– Det borde finnas en kontaktperson i kommunen för varje barn, som hade ansvar för att sådana nätverksmöten kom till stånd, säger hon.

RÖSTER

Carolina Överlien, forskare och sektionsledare vid det nationella kunskapscentret för våld och traumatisk stress NKVTS i Oslo.

Foto: Lars Sørli

Barns behov på kvinnojourer

Nästan hälften av alla som bor på kvinnojourer är barn och barnen kan behöva lika mycket stöd som sina mammor. Ändå är det först på senare år man börjat prata om barnens behov.

De barn och ungdomar vi träffat har mycket gott att säga om kvinnojourer. Där kan man känna sig trygg och där finns vuxna som både ger omsorg och hjälp med praktiska problem. Där finns också ofta personer med egna erfarenheter av att leva under hot och med skyddade personuppgifter.

Men när de första kvinnojourerna startade i Sverige var det för att skydda våldsutsatta kvinnor. Deras barn fick följa med som ett bihang till sina mammor. Fortfarande finns ingen nationell svensk kartläggning av hur barn har det på kvinnojourer, men i Norge har en grupp forskare gjort en landsomfattande studie som handlar om barns tillvaro på kvinnojourer. Den visar att många barn blir isolerade och passiverade. De saknar kamrater att umgås med och ägnar sig sällan åt fritidsaktiviteter. De lite större barnen riskerar dessutom att halka efter i skolarbetet, eftersom de periodvis stannar hemma från skolan.

– Visst blir barnen hjälpta av att mammorna får skydd. Men barnen har också egna separata behov som vi måste bli bättre på att uppmärksamma. Det säger Carolina Överlien, en av forskarna bakom studien.¹

En svensk studie från 2004 visade att fler än hälften av barnen på de undersökta kvinnojourerna hade problem med kamratrelationer. Barnen hade symtom som rädsla, aggressivitet och förhöjd spänningsnivå och uppemot 25 procent av dem uppfyllde samtliga kriterier för posttraumatisk stress.²

Carina Ohlsson, ordförande i SKR.

I dag finns två riksorganisationer för kvinnojourer. Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund (SKR) betonar att man satsar särskilt på barnen.

– Förr ville kvinnojourerna inte ta upp andra frågor än våldet mot kvinnor, men den tiden är slut nu, säger Carina Ohlsson, som är ordförande. SKR har bland annat producerat en film som handlar om små barns upplevelser av våld och driver projektet Ur barnens perspektiv, som erbjuder samtalsgrupper om våld i nära relationer för föräldrar med utländsk bakgrund.³

Både SKR och Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) har särskilda nätverk för medlemmar som arbetar med barnfrågor och erbjuder verksamhet för barn. Enligt kvinnojourerna har uppskattningsvis hälften av jourerna en barnansvarig och någon form av barnverksamhet.

– Verksamheterna kan vara väldigt olika. Några har barngrupper där man visar filmen och pratar om den, eller gör dramaövningar. Andra erbjuder individuella stöd-

1. Överlien, C., Jacobsen, M., Evans, A. Barns erfaringer fra livet på krisesenter. En landsomfattende studie om flukten, oppholdet og forestillinger om fremtiden. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S, 2009.

2. Almqvist, K., Broberg, A. Barn som bevittnat våld mot mamma – en studie om kvinnor & barn som vistas på kvinnojourer i Göteborg. Göteborgs stad, 2004.

3. SKR och Eureka. Jag sa att jag hade en mardröm. 2006.

samtal och många ordnar olika aktiviteter som biobesök eller cykelturer, berättar Hanna Gustavsson Hertell som är verksamhetsutvecklare för barnfrågor på SKR.

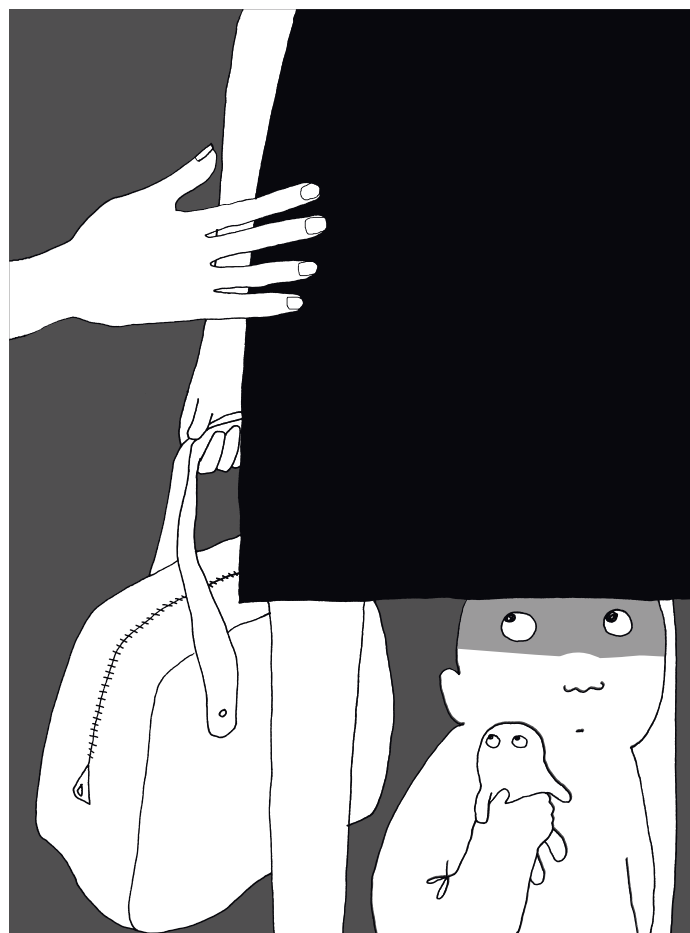
– Det är viktigt att barnen känner sig sedda och att varje barn vet vem han eller hon ska vända sig till, säger Emma Wilén, utredare på Roks.

– Det är vanligt att barnen får en välkomstpresents när de kommer till jouren, till exempel en bok eller en leksak. Varje barn får som regel också en egen kontaktperson som de kan vända sig till när de har frågor eller behöver något. Många jourer barnanpassar sina lokaler och ordnar olika aktiviteter för barnen eller för barn och mamma tillsammans. Vissa jourer ger också stödsamtal till barn, men jourerna ska aldrig behandla barn, det faller utanför deras uppdrag, säger Emma Wilén.

På senare år har det blivit allt vanligare att socialtjänsten anlitar en kvinnojour som utförare av insatser som kommunen enligt lag är skyldig att erbjuda. Det innebär att jouren tar emot kvinnor som kommunen hänvisat dit och får ekonomisk ersättning för detta. Det har medfört stora förändringar för jourerna och även för kommunerna är det en ny situation att beställa tjänster från ideella organisationer.

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att granska hur sådana organisationer utför sina uppdrag och har valt att fokusera på just kvinnojournerna. Socialstyrelsen tittar också på hur socialnämnderna kontrollerar och följer upp verksamhet på kvinnojournerna som de lämnat över ansvar för insatser till. Det handlar till exempel om kvalitetssäkring, bemanning, om personalen har lämplig utbildning och om verksamheten bedrivs i ändamålsenliga lokaler. Granskningen omfattar 60 kommuner och bli klar under 2012.

– När kvinnor med barn kommer till en jour via kommunen är det rent formellt bara kvinnan som har placerats där. Barnen följer bara med och det är mamman som har ansvaret, fastän hon inte alltid är i stånd att ta ett

fullgott föräldraansvar. Det säger en del om hur osynliga våldsutsatta barn är och det är viktigt att kvinnojouren påpekar för kommunen att även barnen har behov av stöd, säger Carina Ohlsson, ordförande i SKR.

Den norska landsomfattande studien efterlyster bland annat bättre samverkan mellan kvinnojourerna och det omgivande samhället i form av socialtjänst, barn- och ungdomspsykiatri samt förskola och skola. Båda de svenska riksorganisationerna instämmer i detta.

Angela Beausang, ordförande i Roks, betonar att det är socialtjänstens ansvar att bygga en fungerande samverkan kring de barn och ungdomar som upplever våld.

– Kvinnojourer är ideella organisationer som ibland är utförare av kommunal verksamhet. Vi har inget långsiktigt ansvar för barnen, vårt uppdrag är att erbjuda en tillfällig fristad, säger hon. I dag är det oerhört godtyckligt vilket stöd barn på kvinnojourer får, det beror helt på var i landet de bor, säger Carina Ohlsson. De flesta jourer som är anslutna till SKR eller Roks har någon form av organiserat samarbete med skola, socialtjänst och andra berörda aktörer, men det kan fungera bra eller mindre bra. Det beror allt för mycket på enskilda personer, exempelvis eldsjälar på kvinnojourerna, säger Carina Ohlsson.

– Våra jourer försöker bland annat bygga relationer med de skolor barnen går i, berättar Emma Wilén på Roks. De erbjuder sig också att komma till skolan och berätta för personalen om kvinnojurens verksamhet, men får ibland beskedet att det inte finns tid.

Båda organisationerna anser att den största frågan som rör barn på kvinnojourer är regler och praxis när det gäller barns umgänge med pappan. Det handlar om att ett barn som har upplevt våld mellan föräldrarna och tagit sin tillflykt till en kvinnojour med mamma, kan tvingas till umgänge med pappan, även om han eller hon inte alls vill.

FAKTA OM KVINNOJOURERNA

I Sverige finns cirka 200 kvinno- och tjejjourer som är anslutna till någon av de två organisationerna Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) eller Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund (SKR). Jourerna är självstyrande föreningar och det mesta arbetet som läggs ned där utförs ideellt och oavlönat.

Kvinnojourerna varierar mycket i storlek och verksamhet. Några erbjuder inte skyddat boende utan bara till exempel telefonjour och samtalsstöd, medan andra har många rum och lägenheter anpassade för kvinnor och barn med särskilda behov. Syftet med jourernas verksamhet är dels att bilda opinion mot mäns våld mot kvinnor, dels att erbjuda skydd och stöd. I stödverksamheten ingår att ge samtalsstöd, att följa med som stöd vid besök hos till exempel polis, advokat och socialtjänst och att hjälpa till med det praktiska.

Tjejjourerna jobbar i första hand med stöd över chatt, e-post och telefon till flickor och unga kvinnor. Många som kontaktar tjejjourerna har upplevt våld, övergrepp, hot och trakasserier och/eller lider av ångest, ätstörningar och självskadebeteende. Tjejjourerna jobbar också utåtriktat, till exempel i skolor eller med workshops och tjejgrupper. SKR och Roks driver gemensamt webbplatsen www.tjejjour-en.se, som samlar landets tjejjourer.

Källa: Roks och SKR.

-
- 1 STÄRK BARN SÄKERHET VID HOT OM VÅLD. INRÄTTA SÄKERHETSSAMORDNARE HOS SOCIALTJÄNSTEN.**
  - 2 BARN HAR RÄTT TILL TYDLIG INFORMATION OM VAD SKYDDET INNEBÄR.**
  - 3 NATIONELLA RIKTLINJER KRÄVS FÖR NÄR SKYDDADE PERSONUPPGIFTER SKA BEVILJAS OCH OMRÖVAS.**
  - 4 TYDLIGA RUTINER OCH HÖJD KOMPETENS HOS MYNDIGHETER.**
  - 5 SOCIALTJÄNSTENS ROLL MÅSTE TYDLIGGÖRAS VAD GÄLLER SKYDDAT BOENDE.**

Samhällets stöd till barn med skyddade personuppgifter måste förbättras

Skyddade personuppgifter är något barnen och de unga har fått för sin trygghets skull. Men de barn och ungdomar Barnombudsmannen lyssnat till har berättat om ett liv i rädsla – med ständig otrygghet, vaksamhet och oro. Barnen och ungdomarna har inte fått information och de har saknat vuxna att prata med om sin situation.

Barnombudsmannen anser att barn och ungdomar med skyddade personuppgifter måste få sina rättigheter tillgodosedda. Det kräver flera åtgärder:

1. Stärk barns säkerhet vid hot om våld. Inrätta säkerhetssamordnare hos socialtjänsten

Barnombudsmannen anser att socialtjänsten alltid ska vara informerad och involverad när barn har skyddade personuppgifter. Socialtjänsten ska bli skyldig att utse en säkerhetssamordnare för barn som har en definierad hotbild.

Uppgiften om att ett barn eller en ung person fått en sekretessmarkering sänds från Skatteverket till kommuner och landsting inom en vecka efter beslutet, men när i en del fall inte vidare till socialtjänsten. Barnombuds-

mannen anser att socialtjänsten alltid måste informeras när barn ges skyddade personuppgifter eller om det på annat sätt uppdragas att ett barn lever med en hotbild.

Att de barn och unga vi har träffat ofta inte känner sig trygga trots utbudet av skydd, är ett misslyckande. Den eller de personer som hotar barnen kan ha letat reda på dem, kontaktat dem och överträtt kontaktförbud utan att det lett till några påföljder.

Barn och ungdomar kan dessutom ofta känna sig ännu mer begränsade i sin rörelsefrihet än vuxna med skyddade personuppgifter. Bland de barn vi talat med finns exempelvis uppfattningen att barn och ungdomar har små möjligheter att få ett överfallslarm och de anser att proceduren för att få det är krånglig och tar lång tid.

Mot bakgrund av det som barnen och ungdomarna berättar anser vi att stödet till barn som upplevt hot och behöver skydd måste stärkas. En brist är exempelvis att brottsoffersamordnare inte finns tillgängliga överallt. Det behövs tydliga nationella riktlinjer och rutiner som garanterar likvärdigt stöd över allt i landet.

Barnombudsmannen föreslår att det, som komplement till de mer övergripande brottsoffersamordnarna, inrättas en funktion, säkerhetssamordnare, lokalt inom

socialtjänsten i samtliga kommuner. Det är socialtjänsten i kommunen som ytterst ansvarar för barns och ungas välfärd och som ska ge det stöd som behövs för att barnet ska kunna leva och utvecklas och för att samverka med alla andra aktörer som berörs.¹ Säkerhetssamordnaren ska besitta särskild kompetens och kunskap för att få åta sig ett helhetsansvar för att samordna skyddet kring det enskilda barnet.

Säkerhetssamordnaren ska ha till uppgift att bedöma risker och hot utifrån ett nationellt instrument för riskbedömningar. Utifrån den bedömning som säkerhetssamordnaren gör av risker och behov av skydd ska samhällets skyddsutbud beskrivas för barnet och dess vårdnadshavare. Beskrivningen måste innehålla information om olika former av skyddade personuppgifter och kontaktförbud. Dessutom ska barnet få information om bevakning, larm och hur man ska agera i vardagen för att minimera risken för ytterligare hot och våld.

Samordnaren ska också bistå barnet när ansökan om olika former av skydd görs till respektive myndighet. Flera aktörer ansvarar för olika typer av skydd och det är omöjligt för ett barn att enbart med hjälp av vårdnadshavaren kunna göra sig en helhetsbild av hur man som hotad ska agera och ansöka om skydd för att uppnå en så trygg vardag som är möjligt.

När barnet har beviljats ett eller flera skydd ska samordnaren förklara för barnet på ett begripligt sätt vad skyddet innebär och hur han eller hon ska agera om hoten trots åtgärderna kvarstår. Exempelvis måste barnet veta var man ska vända sig om den som hotar ändå söker upp honom eller henne.

Barnen beskriver en okunskap hos myndigheter och andra aktörer kring vad det innebär att ha personskydd. Det krävs att samtliga instanser kring barnet har en väl fungerande plan för hur de ska agera när ett barn har skydd. Det kan röra sig om förskola, skola, hälso- och

sjukvården samt polisen. Säkerhetssamordnaren ska samordna skyddet runt barnet och därmed identifiera vilken information och vilka handlingsplaner som respektive instans bör ha.

Säkerhetssamordnaren ska fortsätta att vara barnets kontaktperson så länge säkerhetshoten kvarstår. Skatteverket beslutar om skyddade personuppgifter och där omprövas också beslutet om skyddade personuppgifter med jämna mellanrum. Av våra möten med barn framgår att de också är missnöjda med att de behöver ägna mycket tid åt att förnya sina ansökningar om skydd med jämna mellanrum. Barnombudsmannen anser att barnet och vårdnadshavaren ska ansöka om lämpligt skydd och att ett beslut om skyddade personuppgifter exempelvis bör kvarstå så länge behovet finns. Istället för att barnet ska åläggas att med jämna mellanrum ansöka om att skyddet förnyas bör det vara möjligt att barnet och vårdnadshavaren anmäler när det inte längre behövs. Säkerhetssamordnaren ska givetvis vara behjälplig i den bedömningen.

2. Barn har rätt till tydlig information om vad skyddet innebär

Barnombudsmannen anser att alla barn som ges skyddade personuppgifter ska få barnanpassad information om vad detta innebär. Informationen bör ge en tydlig bild av det skydd samhället erbjuder en person som hotas. Informationen ska ges av säkerhetssamordnaren i kommunen men också finnas tillgänglig på annat sätt.

I barnens och ungdomarnas berättelser kommer det fram att de inte fått någon information alls, eller mycket knapphändig information om vad skyddade personuppgifter är, eller vad det innebär att leva med dem. Barnombudsmannen är kritisk mot att det saknas informationsmaterial till barn i olika åldrar om vad det innebär att leva med skyddade personuppgifter. Regeringen måste därför ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram ett sådant material.

Det är inte tillräckligt att, som myndigheter gör i dag, informera barnets förälder eller vårdnadshavare. Av våra

1. Socialtjänstlagen 5 kap 1 §

samtal med barn och ungdomar framgår att föräldern ofta har svårt att klara den rollen. Föräldern är själv utsatt för hot eller våld och saknar ibland förmåga att avgöra hur mycket eller lite information barnet bör få, både om hoten och om hur det är att leva med skyddade personuppgifter och övriga skyddsinstrument som barn. Det senare är det dessutom ibland svårt för föräldern att svara på.

3. Nationella riktlinjer krävs för när skyddade personuppgifter ska beviljas och omprövas

Barnombudsmannen är kritisk mot att det idag inte finns några nationella riktlinjer för hur man ska bedöma risker inför ett beslut om att ge skyddade personuppgifter och på vilka grunder man ska ge det.

Avsaknaden av nationella riktlinjer kan leda till att de bedömningar som görs inte blir enhetliga eller i värsta fall att besluten blir mindre välgrundade eller rent av felaktiga. För barn och ungdomar är det bekymmersamt både om behovet av skydd under- eller överskattas. Att leva med skyddade personuppgifter i onödan orsakar lidande och svårigheter. Att inte få skyddade personuppgifter vid behov kan vara förenat med livsfara för barnet eller en person som är viktig för barnets trygghet. Det samma gäller för övriga skyddsinstrument såsom kontaktförbud och larm.

4. Tydliga rutiner och höjd kompetens hos myndigheter

Barnombudsmannen anser att myndigheter som är i kontakt med barn med skyddade personuppgifter måste ta fram tydliga rutiner och höja kompetensen inom myndigheten kring hur dessa kontakter ska ske på ett säkert och barnvänligt sätt.

De barn och ungdomar Barnombudsmannen mött har berättat om situationer då vuxnas okunskap har lett till att de utsatts för stora, ibland rent av livsfarliga, risker. Adresser, bilder och namn har lämnats ut, så att den som hotar barnen skulle ha kunnat spåra dem.

Okunskap och dåliga rutiner är också ofta förklaringen till att barnen upplever en vardag full av krångel och hinder. En till synes enkel sak som att låna böcker eller gå till tandläkaren kan kräva timmar av förklaringar och väntan medan personalen rådfrågar varandra och letar i mappar.

År 2011 gav Skolverket ut ett stödmaterial om unga med skyddade personuppgifter för verksamma i förskola och skola.² Där finns praktiska råd till personal och huvudmän, information om regler och lagar och en mall för en handlingsplan som skolpersonal, barn och förälder kan upprätta tillsammans. Skolverkets stödmaterial bör ge skolan och förskolan kunskap och verktyg för att bemöta barnen och ungdomarna på ett bra sätt. Barnombudsmannen föreslår att Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram liknande stödmaterial för personal i socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Liknande uppdrag bör även övervägas till andra myndigheter som kommer i kontakt med barn och ungdomar med skyddade personuppgifter.

5. Socialtjänstens roll måste tydliggöras vad gäller skyddat boende

Barnombudsmannen anser att kommunernas socialtjänst ska ha en skyldighet att vägleda, stödja och följa upp verksamhet med skyddat boende.

Kvinnojouren kan vara mycket betydelsefull för barn och ungdomar som upplever våld, visar våra samtal. Där känner man sig trygg och där finns personal som förstår hur de har det och kan stötta dem och förklara hur saker fungerar. Däremot har barnen inte så mycket att berätta om kontakter med socialtjänsten. En flicka säger till exempel att hennes socialsekreterare hela tiden hänvisade henne till kvinnojouren när hon hade frågor.

En av socialtjänstens skyldigheter är att erbjuda ett skyddat boende för barn och föräldrar som lever under

2. Skolverket. Unga med skyddade personuppgifter. 2011.

hot. Många kommuner har valt att låta ideella organisationer, till exempel kvinnojourer stå för sådant skydd.

Men även om socialtjänsten har valt att lämna över genomförandet av en insats till en ideell organisation så har man ändå kvar ansvaret för att insatser som erbjuds är av god kvalitet enligt socialtjänstlagen.³ Med det ansvaret bör det följa en skyldighet för kommunerna att ge vägledning och stöd till kvinnojourerna. Socialstyrelsen granskar just nu hur kommunerna arbetar med våldsut-satta kvinnor och barn som bevittnat våld. Granskningen omfattar 60 kommuner och inriktas särskilt på hur socialnämnderna kontrollerar och följer upp verksamhet på kvinnojourer som de lämnat över ansvar för insatser till. Barnombudsmannen anser att det bör förtydligas vilket ansvar som kommunerna har för att följa upp de insatser som de lägger ut på kvinnojourerna.

De två riksorganisationerna för kvinnojourer säger att samarbetet med socialtjänsten skiftar från kommun till kommun. De flesta jourer har någon form av organiserat samarbete med socialtjänsten och övriga berörda aktörer, men hur väl det fungerar kan bland annat bero på enskilda personer, exempelvis eldsjälar på kvinnojourerna.

3. Socialtjänstlagen 3 kap. 3 §

Barnombudsmannen

Box 22106, 104 22 Stockholm

Besök Norr Mälärstrand 6

Telefon 08-692 29 50

Fax 08-654 62 77

E-post info@barnombudsmannen.se

Webbplats www.barnombudsmannen.se